

Suomen tie itsenäisyyteen

Puhe mieskuoro Vox Luminumin konsertissa

”Suomen tie itsenäisyyteen” Palosaaren kirkossa

Itsenäisyyspäivänä 6.12.2025

Itsenäisyyspäivän vietto Vaasassa alkoi perinteisellä kynttilöiden sytytyksellä Vanhalla hautausmaalla klo 8 aamulla. Sankarihautausmaan 381 hautaa saivat kynttilän muistolaattansa viereen. Pyhä puisto -muistomerkin ja sankarihauta-aluetta reunustavan muurin kynttilärivit täydensivät tätä pimeässä aamussa loimuavaa tulimerta. Kynttilänsä saivat myös Vapaussotahautausmaan 59 hautaa ja muistomerkki. Kello 9 kokoonnuttiin Kasarmintorin Perinnemuurille suorittamaan juhlallista kielekkeisen valtiolipun nostoa salkoon. Veteraanien perinneyhteisöjen ja muiden maanpuolustusjärjestöjen lippulinna osallistui tilaisuuteen. Perinnemuurilta liput siirtyivät Vaasan kirkon kaksikieliseen jumalanpalvelukseen. Kirkosta lähetettiin seppelpartio hautausmaalle, missä klo 11.30 laskettiin seppeleet sankarihauta- ja eräille muille muistomerkeille.

Aamupäivän tapahtumat kertovat, minkälainen on luonteeltaan Suomen itsenäisyyspäivän vietto. Arvokkaan hillitty, vakavahenkinen ja perinteitä kunnioittava. Kirkolla ja Puolustusvoimilla sekä perheyhteisöllä poisnukkuneiden -

erityisesti sotaveteraaniomaisten – muistamisineen on keskeinen rooli tapahtumissa. Päivän mittaan seuraavat konsertit ja muut tilaisuudet, illalla järjestetään myös juhlia, hillityn arvokkaita nekin. Joidenkin muiden maisen kulttuureihin liittyvästä riehakkuudesta ei ole tietoakaan.

Suomalaisten tapa viettää itsenäisyyspäivää on saanut muotonsa sen perusteella, millainen Suomen itsenäistymisprosessi, Suomen tie itsenäisyyteen on ollut. Puheenvuorossani käyn läpi tämän tien eri etapit. Seuraan tässä sitä tarinaa, jonka kerron Vaasan Sotaveteraanimuseossa vieraileville ryhmille esitellessäni niille museon esineistöä aikaväliltä 1808 – 1944. Luonnehdin tien neljää etappia nimikkeillä 1. Itsenäistyminen mahdolliseksi, 2. Itsenäistymisestä välttämättömyys, 3. Itsenäistymisen toteutus ja 4. Itsenäisyyden puolustaminen.

Itsenäistymisen mahdollisuus

Suomen emämaa oli useita vuosisatoja – virallisesti Kustaa Vaasan ajasta 1550 alkaen – ollut Ruotsi. Kustaa II Aadolfin suurvallaksi nostanut Ruotsi menetti kuitenkin asemansa 1700-luvulla. Viimeinen niitti oli Venäjää vastaan 1808 – 1809 käyty Suomen sota, jonka seurauksena maastamme tuli osa Venäjää. Alkoi aika, jolloin itsenäistymisemme tuli mahdolliseksi. Suomi oli jo ruotsalaisaikanakin kansakuntana olemassa, mutta valtiollisesti maa oli samanlainen osa valtakuntaa kuin itse emämaa, ilman omia valtiollisia elimiä. Mahdollisuuksia tai vakavia pyrkimyksiä itsenäistymiseksi ei ollut.

Nyt tilanne muuttui. Venäjän tsaari Aleksanteri I antoi maalle autonomian, Suomesta tuli Venäjään kuuluva Suuriruhtinaskunta, jonka hallitsijana oli suuriruhtinas, Venäjän tsaari. Suomi sai valtiollisina tunnusmerkkeinä omat valtiopäivät ja hallituksen, senaatin. Suomi ja ruotsi säilyivät maan kielinä, samoin luterilainen uskonto ja länsimainen Ruotsin laki. Suomen ja Venäjän välillä oli tulliraja. Suomi sai oman postilaitoksen ja oman rahayksikön, markan. Kaiken huippuna Suomeen perustettiin 1881 oma kansallinen armeija, tarkk'ampujapataljoonat kuhunkin maakuntaan. Armeija oli asevelvollisuusarmeija, sekä varusmiehet että upseerit olivat suomalaisia. Suomella oli nyt kaikki itsenäisen valtion tarvitsemat elementit, itsenäisyys tarvitsi vain sopivaa ajankohtaa toteutuakseen.

Itsenäistymisen välttämättömyys

Kun tultiin vuosisadan loppuun, kaikki muuttui. Sortovuosiksi kutsuttujen kahden ajanjakson 1899 –1905 ja 1908 – 1917 aikana Venäjä yritti monin tavoin venäläistää Suomea. Tsaari Nikolai II julkaisi 1898 helmikuun manifestin, jossa vahvistettiin Suomen autonomiaa rajoittava lainsäädäntöjärjestys. Suomalaiset menettivät luottamuksensa keisariin, sillä tämä oli vakuuttanut edeltäjiensä tavoin noudattavansa Suomen perustuslakeja. Kenraalikuvernööriksi nimitetty Nikolai Bobrikov ryhtyi innolla ajamaan venäläistämistoimenpiteitä. Hän laati ohjelman, joka tähtäsi peräti Suomen autonomian lopettamiseen. Tarkk'ampujapataljoonat lakkautettiin ja tilalle tuli venäläistä sotaväkeä. Säädettiin uusi asevelvollisuuslaki, joka määräsi suomalaiset palvelemaan Venäjän armeijassa myös Suomen rajojen ulkopuolella.

Suomalaiset vastasivat Bobrikovin toimenpiteisiin passiivisella vastarinnalla. Ei noudatettu määräyksiä, ryhdyttiin mm. laajaan kutsuntalakkoon, kutsuntaikäiset eivät menneet kutsuntapaikalle. Aktiivitoimenpiteenä kerättiin Suuri adressi (523 000 nimeä), jonka tarkoituksena oli osoittaa huoli Suomen asemasta. Adressia lähti viemään Pietariin 500 hengen lähetystö. Keisari ei ottanut lähetystöä vastaan.

Ryhdyttiin salaa valmistautumaan itsenäistymiseen. Nähtiin, että ilman asevoimaa se ei onnistu. Perustettiin peitenimillä suojeluskuntia ja punakaarteja, hankittiin aseita mm. Saksasta ja 2000 nuorta miestä lähti Saksaan saamaan tehokasta jääkärikoulutusta tulevaa vapautumista varten.

Itsenäistymisen toteutuminen

Suomalaisen yhteiskunnan herääminen, sortokausien aiheuttama paine sekä ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisäiset tapahtumat mahdollistivat Suomen itsenäistymisen vuonna 1917. Pietarissa tapahtui maaliskuussa 1917 helmikuun vallankumous, jonka jälkeen uudet vallanpitäjät palauttivat Suomen autonomian vuotta 1899 edeltäneessä laajuudessa. Suomen toimenpiteiden käynnistimenä oli lopulta toinen, marraskuussa toimeenpantu lokakuun vallankumous.

Bolševikkien suosio oli kasvanut Venäjällä nopeasti vuoden 1917 aikana, sillä he lupasivat kansalle ”rauhaa, maata ja leipää” sekä kaiken vallan siirtämistä neuvostoille. Väliaikainen hallitus puolestaan menetti suosionsa jatkettuaan tappiollista maailmansotaa ja viivyteltyään lupaamiaan uudistuksia. Toisin kuin spontaani ja heiveröinen helmikuun vallankumous, lokakuun vallankumous oli Leninin johtamien bolševikkien huolella suunnittelema ja kokonaisuudessaan keskitetysti johdettu kaappaus.

Suomi käytti tilaisuutta hyväkseen, Svinhufvudin senaatti antoi 4.12.1917 itsenäisyysjulistuksen, jonka eduskunta kaksi päivää myöhemmin 6.12.1917 vahvisti. Tärkeimmät ulkovallat – Venäjä Leninin johtamien kansankomissaarien muodossa – tunnustivat seuraavan vuoden alussa Suomen itsenäisyyden.

Ilman aseita ei kuitenkaan selvitty. Maassa olevat venäläiset sotilaat eivät tehneet elettäkään poistuakseen maasta. Senaatti kutsui Venäjältä Suomeen palanneen kenraali Mannerheimin pääosin suojeluskuntalaisista koostuneen armeijan ylipäälliköksi. Joukot aloittivat venäläissotilaiden aseistariisumisen 28.1.1918, vastarinta ei ollut kovinkaan voimakasta. Tämän Vapaussodan rinnalle nousi kuitenkin raastava sisällissota sosiaalidemokraattien ääriaineiston noustua kapinaan laillista hallitusta vastaan. Sotaa kesti pitkälle kevääseen, Etelä-Suomessa taisteluun osallistui myös senaatin apuun kutsumia saksalaisjoukkoja. Vapaussodan voitonparaati pidettiin Helsingissä 16.5.1918.

Itsenäisyyden puolustaminen

Suomen itsenäisyys vahvistui lopullisesti Tarton rauhassa 1920. Maamme osalta se merkitsi rauhaa Neuvostoliiton kanssa ja maiden välisen rajan vahvistamista. Suomi voi nyt aloittaa kehitystyön omista lähtökohdistaan ja omien tavoitteidensa mukaisesti. Työtä haittasivat aluksi sisällissodan traumat ja niistä vastavoimina kummunneet äärioikeistolaisliikkeet. Kahden vuosikymmenen aikana mielialat kuitenkin tasaantuivat merkittävästi.

Juuri tuolloin astui maailmanpolitiikka taas näyttämölle, alkoi toinen maailmansota. Osana sitä Neuvostoliitto ja Saksa sopivat salaisesti Euroopan valtioiden uusjaosta. Sen mukaan Suomi kuului Neuvostoliiton valtapiiriin. Marraskuun viimeisenä päivänä 1939 Neuvostoliitto aloitti maiden välisestä hyökkäämättömyyssopimuksesta huolimatta ja ilman sodanjulistusta sodan Suomea vastaan tavoitteenaan maan miehittäminen. Suomi sai muilta valtioilta tuekseen runsaasti sympatiaa, mutta konkreettista apua vain Ruotsin vapaaehtoistahoilta. Huomattavasti alivoimainen Suomi kuitenkin selvisi sodasta kansakunnan vahvan isänmallisuuden ja taistelijoiden urhoollisuuden ansiosta.

Talvisodasta seuranneet raskaat aluemenetykset loivat revanssihenkeä suomalaisille. Neuvostoliiton uhkan ei myöskään uskottu mitenkään poistuneen. Varauduttiin uuteen sotaan. Tilanne Euroopassa muuttui, aiemmin yhteistyöstä sopineet Saksa ja Neuvostoliitto ajautuivat sotaan keskenään. Saksa hakeutui yhteistyöhön Suomen kanssa taistelussaan Neuvostoliittoa vastaan. Puolitoista vuotta kestäneen rauhan jälkeen Suomi ja Neuvostoliitto olivat jälleen sodassa keskenään. Suomen alkumenestys oli hyvä, menetetyt alueet vallattiin takaisin ja edettiin pidemmällekin. Puolen vuoden jälkeen alkoi kaksi vuotta kestänyt

asemasotavaihe. Keväällä 1944 Neuvostoliitto aloitti massiivisen hyökkäyksen ja Suomi oli jälleen hätää kärsimässä. Viimeisillä voimillaan ja taistelijoidensa urheudella ja yli-inhimillisillä uhrauksilla hyökkäys saatiin kuitenkin kesän aikana pysäytetyksi. Raja pysyi lähes entisenä ja rankat sotakorvaukset tulivat maksettaviksi, mutta itsenäisyys ja vapaus säilyivät.

Viimeiset itsemääräämisoikeutemme turvanneista sankareista ovat poistumassa keskuudestamme. Meidän heidän jälkeensä tulleiden ja tulevien sukupolvien on pidettävä huoli siitä, että heidän muistonsa ei koskaan häviä eikä edes himmene. Maamme yli 600 sankarihautausmaata ovat meitä tästä muistuttamassa.

Ilkka Virtanen











